

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Лубенець І. Г.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник лабораторії
кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Відповідно до законодавчого визначення поняття «академічної доброчесності» (далі – АД), основними компонентами, які повинні гарантувати її дотримання є виконання певних правил, визначених законодавством в сукупності з етичною складовою. Таким чином, для цього необхідний дієвий комплекс взаємопов'язаних елементів: 1) відповідна законодавча база; 2) механізм ознайомлення та навчання суб'єктів дотримання АД; 3) інструменти контролю та система контролюючих органів/підрозділів; 4) створення відповідних умов для розвитку та дотримання етичних принципів у освітній/науковій (творчій) діяльності.

Всі перераховані компоненти тісно пов'язані і один без одного працюють неефективно. Слід розуміти, що навіть якщо законодавча база буде чітко прописана, без відповідних умов, які будуть спонукати дотримуватись етичних принципів, суб'єкти АД намагатимуться «обійти» закон та знайти в ньому прогалини. На сьогоднішній день, дуже бракує належних умов, які б мотивували дотримуватись АД. Наприклад, відповідно до «Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам», затвердженого Наказом МОН від 14.01.2016 р. № 13 [1], для отримання вченого звання необхідно мати кілька публікацій у виданнях, включених до наукометричних баз «Scopus» або «Web of Science» (кількість публікацій визначається тим, яке саме звання необхідно отримати претенденту). Проблема криється в тому, що, у більшості випадків, за публікацію у таких виданнях, необхідно сплатити чималу суму, яку автору одноосібно сплатити складно. Тому він вимушений шукати собі «співавторів», щоб розділити цей фінансовий тягар. Якби автору, який реально працював над створенням наукової статті компенсувались вищезгадані витрати

(способів може бути кілька), то не було б необхідності «запрошувати» у співавтори сторонніх осіб. Відповідно, така схема порушення АД вже не працювала б. Отже, необхідно створювати такі умови, щоб було не вигідно не дотримуватись АД.

Стосовно діючого законодавства у згаданій сфері, то одразу необхідно зазначити, що воно на сьогоднішній день перебуває в стадії становлення, тому потребує вдосконалення та усунення певних прогалин. Наприклад, у ч.4 ст. 42 Закону України «Про освіту» [2], наведено вичерпний перелік діянь, що є порушенням АД, тобто є академічною недоброчесністю. Постає запитання, як бути з випадками замовлення (пропозиції) на виконання наукової (творчої) роботи, адже такого варіанту в переліку немає? Зрозуміло, що неможливо перерахувати всі існуючі (а також ті, що можуть з'явитись) випадки порушення АД, але, можливо необхідно застосовувати більш загальні формулювання або зазначити, що перелік не є вичерпним, доповнивши статтю словами «...та в інших випадках».

Складна ситуація також вимальовується стосовно законодавчої бази щодо меж використання штучного інтелекту (далі – ШІ) та інших питань, з ним пов'язаних. Оскільки інформаційно-комунікаційні технології стрімко та безперервно розвиваються, в результаті чого з'являються нові відносини та онлайн-загрози, створення відповідного правового поля вкрай необхідно. До того ж, воно повинно періодично вдосконалюватись з урахуванням еволюції цифрового середовища та його складових, а також, змін у суспільних відносинах. На сьогодні, проблема правового регулювання використання ШІ актуальна не тільки для нашої країни, а й для усіх провідних країн світу, оскільки поряд з позитивними сторонами його використання, існують вкрай негативні, зокрема, проблема створення за допомогою ШІ порнографії (у тому числі дитячої), генерування наукових та творчих робіт для несумлінних студентів та науковців тощо.

Підсумовуючи вищевикладене зауважимо, що для забезпечення неухильного дотримання АД, необхідно:

1. Створити умови, при яких не дотримуватись АД буде не вигідно.
2. Працювати над вдосконаленням законодавства у зазначеній сфері.
3. Слідувати принципу послідовності. Наприклад, студентів спочатку необхідно ознайомити із законодавством у цій сфері, надати їм всі необхідні знання з метою формування навичок академічного письма, а лише після цього вимагати дотримання АД.
4. Широко популяризувати інформацію про необхідність дотримання АД (як складової професійної якості), оскільки її порушення можуть бути виявлені у майбутньому, адже «цифрові сліди» залишаються у Мережі назавжди. І, можливо, в майбутньому

при влаштуванні на роботу, за допомогою новітніх технологій будуть виявлені випадки порушення АД, що стане підставою у відмові у працевлаштуванні.

Наостанок, необхідно зазначити, що неухильне дотримання АД забезпечить не тільки «довіру до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (як зазначено у ч.1 ст. 42 вищенаведеного закону), а й суттєво підвищить їх якість.

Список посилань

1. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам: Наказ МОН від 14.01.2016 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16#Text> (дата звернення: 17.10.2023 р.)

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 17.10.2023 р.)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-345-6-123>

КУЛЬТУРА АКАДЕМІЧНОЇ (НЕ)ДОБРОЧЕСНОСТІ: «ЦІНА ПИТАННЯ»

Ляшенко О. М.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління та організаційного розвитку
Український католицький університет
м. Львів, Україна*

Історія про те, як вчать американських криміналістів відрізнити справжні доларові купюри від фальшивих, мабуть є найбільш вдалою ілюстрацією того, чому боротися з проявами академічної не доброчесності недостатньо, і, власне, безперспективно. Американським криміналістам ніколи не показують фальшиві купюри, лише справжні, і тому коли вони натрапляють на підробку, відрізняють майже її на рівні підсвідомості. Ця (напівхудожня) преамбула про те, що нескінченній битві з академічною недоброчесністю може бути протиставлене лише системотворення культури академічної доброчесності, результати розвитку якої формуватимуть новий ландшафт доброчесності у різних